

Когут М. І.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Білоус Н. С.,
старший викладач

*Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна*

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПЛИВУ ПРАВИЛ І ФІЛОСОФІЇ ГАНДБОЛУ НА ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Вступ. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується активним впровадженням принципів інклюзії в усі сфери життя, зокрема в освіту.

Формування інклюзивної культури в здобувачів вищої освіти набуває особливої актуальності в зв'язку із зростанням кількості людей з особливими освітніми потребами та необхідністю підготовки фахівців, здатних працювати в умовах толерантного, рівного та підтримуючого середовища.

Державна політика України орієнтована на створення безбар'єрного простору та розвиток інклюзивного навчання.

Майбутні фахівці мають не лише володіти професійними знаннями, а й демонструвати високий рівень інклюзивної культури – здатність сприймати різноманітність, забезпечувати рівність можливостей. будувати співпрацю незалежно від фізичних, психічних та соціальних особливостей людини.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених інклюзивній освіті загалом, залишається малодослідженим потенціал командних видів спорту, зокрема гандболу, як ефективного виховного засобу.

За даними Р. М. Поліщук [4], спорт сприймається як унікальний соціальний інститут, що виконує різноманітні специфічні функції та поширює свій вплив незважаючи на всі зміни сьогодення. На думку автора, він тією або іншою мірою приймає участь практично в усіх соціальних процесах сучасного людства та є активним учасником процесу глобалізації.

Як зазначає Л. О. Рядова, В. О. Рожков, Н. В. Цигановська, В. П. Складенко [6], спорт є невід'ємною складовою навчання і виховання різних верств населення України.

Н. С. Білоус, Н. М. Кононенко [3] вказують, що гра в гандбол в Україні займає значне місце в системі фізичного виховання та включена в навчальні програми і використовується в закладах вищої освіти.

Правила і філософія гандболу (справедливість суддівства, обов'язкова командна взаємодія, повага до суперника та партнера, адаптивність тактики, солідарність, щедрість в грі та прийняття відмінностей) створюють унікальне середовище, де кожен учасник відчуває себе рівноправним членом команди незалежно від індивідуальних особливостей. Водночас цей потенціал гандболу майже не використовується системно під час професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ, ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ»

Оскільки існує суспільна потреба в фахівцях із розвиненою інклюзивною культурою, питання теоретичного обґрунтування ефективності командних видів спорту, зокрема гандболу, для її формування в здобувачів вищої освіти є актуальним.

Мета дослідження: вивчити вплив правил і філософії гандболу на формування інклюзивної культури в здобувачів вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гандбол – спортивна гра, в якій грають дві команди по сім гравців. Мета кожної команди полягає в тому, щоб закинути м'яч в ворота суперника і завадити йому оволодіти ним та закинути м'яч в ворота своєї команди. Кожна команда здійснює атаку воріт суперника та захищає свої. Виграє команда, що забила найбільшу кількість м'ячів в кінці ігрового часу [5].

Гра в гандбол, як зазначають О. М. Соловей і Д. О. Соловей [8], є складно-координаційним видом спорту та відрізняється від інших видів спорту великим змістом різноманітних технічних прийомів, які виконуються на місці, в русі та при опорі суперника.

Рухова діяльність гравців в гандбол включає: пересування (ходьба, біг, стрибки), ловіння і передачу м'яча, кидки м'яча в ворота. Кількісні характеристики зазначених технічних елементів в гравців різного амплуа неоднакові [7].

Систематичні заняття гандболом сприяють поліпшенню фізичного стану, самопочуття, стресостійкості, впевненості в собі, комунікації, співпраці, самоконтролю, соціальної інтеграції та формуванню командного духу, лідерства, відповідальності в здобувачів вищої освіти [1].

Заняття гандболом є ефективним засобом соціальної адаптації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, надаючи їм важливі навички та ресурси для інтеграції в суспільство, сприяючи їхній успішній інтеграції в освітнє середовище та суспільство загалом. Впровадження таких занять в закладах вищої освіти є важливим кроком на шляху до створення інклюзивного суспільства [2].

Інклюзивна культура – це система цінностей, норм і практик, що забезпечує визнання, повагу та рівноправну участь кожної людини незалежно від її фізичних, психічних, соціальних або культурних особливостей. В контексті підготовки здобувачів вищої освіти її формування є ключовим завданням, оскільки майбутні фахівці безпосередньо працюватимуть в різноманітному середовищі, де важливо забезпечувати рівність можливостей і толерантність.

Гандбол як командний вид спорту має потужний виховний потенціал завдяки своїм правилам і філософським засадам, які природно сприяють розвитку інклюзивних компетентностей.

Правила гандболу побудовані таким чином, щоб забезпечувати динамічну, справедливу та безпечну гру для всіх учасників.

Філософія гандболу ґрунтується на принципах справедливості, поваги, співпраці, відповідальності та радості від гри.

IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ, ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ»

Основними аспектами впливу правил і філософії гандболу на формування інклюзивної культури в здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців є:

1. Формування інклюзивної культури за допомогою правил гандболу:

1). Гра вимагає постійної взаємодії між гравцями команди. Кожен гравець виконує важливу роль незалежно від індивідуальних фізичних особливостей. Це формує розуміння, що успіх команди залежить від внеску кожного, а не лише від «найсильніших». В студентському середовищі такі ситуації сприяють вихованню навичок командної роботи, де приймаються відмінності в рівні фізичної підготовленості тощо.

2). Строге суддівство, заборона грубої гри, обов'язкова повага до суперника та партнерів (рукостискання перед і після матчу, відсутність провокацій) сприяють розвитку культури толерантності та етичної поведінки. Правила чітко захищають слабших гравців (наприклад, обмеження контакту, захист воротаря), що сприяє відчуттю безпеки та рівності.

3). Гандбол дає можливість змінювати тактику залежно від складу команди, травм або особливостей гравців. Малі ігри, варіації кількості гравців і ролей роблять гру доступною для здобувачів вищої освіти з різним рівнем фізичної підготовленості. Це особливо важливо для інклюзивного середовища, де можуть брати участь здобувачі вищої освіти з різними можливостями (включаючи адаптовані форми гри).

4). Правила гри забезпечують щоб кожен гравець отримував ігровий час, пробував різні позиції (напад, захист, атака) і відчував себе повноцінним членом команди. Це зменшує ризик виключення та сприяє прийняттю різноманітності.

2. Філософія гандболу як основа інклюзивної культури:

1). Перемога досягається не індивідуальною майстерністю гравця, а колективними зусиллями всіх членів команди, що протидіє егоцентризму та сприяє солідарності.

2). Прийняття помилок і підтримка партнерів виховує емпатію та психологічну стійкість в здобувачів вищої освіти.

3). Гра поєднує інтелект і фізичну підготовку, дозволяючи проявити сильні сторони кожному учаснику незалежно від індивідуальних можливостей кожного здобувача вищої освіти.

Під час занять гандболом у вищій здобувачі вищої освіти переживають реальні ситуації, де:

1. Навчаються приймати відмінності (фізичні, культурні, функціональні тощо).

2. Розвивають навички взаємодопомоги та відповідальності за спільний результат.

3. Формують інклюзивну культуру як особисту цінність, яку потім транслюватимуть в професійній діяльності.

Висновки. Правила і філософія гандболу створюють природне виховне середовище, де інклюзія не декларується, а проживається через гру. Це робить гандбол ефективним засобом формування інклюзивної культури майбутніх фахівців.

IV Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ, ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ»

Використання гандболу в освітньому процесі закладів вищої освіти дозволяє не лише підвищити рівень фізичної підготовленості, але й системно розвивати соціально важливі компетентності – толерантність, емпатію, командну солідарність та готовність до роботи в інклюзивному суспільстві.

Перспективи подальших досліджень: вивчити роль викладача фізичного виховання як фасилітатора інклюзивної культури.

Список використаної літератури

1. Білоус Н. С. Вплив занять гандболом на соціальну адаптацію здобувачів у закладі вищої освіти. *Актуальні питання фізичного виховання, спорту, здорового способу та якості життя різних верств населення* : зб. тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (електронне видання), 22 берез. 2024 р. Харків : Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. С. 30–33.

2. Білоус Н. С. Соціальна адаптація здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами засобами гандболу. *Актуальні питання фізичного виховання, спорту, здорового способу та якості життя різних верств населення* : зб. тез III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (електронне видання), 21 берез. 2025 р. Харків : Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2025. С. 314–318.

3. Білоус Н. С., Кононенко Н. М. Загальна характеристика та становлення гандболу в Україні. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. Вип. 11 (171) 23. С. 19–25.

4. Поліщук Р. М. Формалізм як можливий підхід до концептуалізації спорту. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. № 8. С. 46–50.

5. Прозар М. В., Авінов В. Л., Петров А. О., Стасюк В. А., Балан С. М. Теорія і методика спортивних ігор : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2020. 320 с.

6. Рядова Л. О., Рожков В. О., Цигановська Н. В., Скляренко В. П. Загальна характеристика та історичний аспект виникнення і розвитку хортингу як національного виду рухової активності України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 12 (158) 22. С. 126–130.

7. Соловей О. М., Соловей Д. О. Основи навчання тактики гри в гандбол : навч.-метод. посіб. Дніпро : Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2018. 112 с.

8. Соловей О. М., Соловей Д. О. Теоретичні основи гандболу : навч. посіб. Дніпро : Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, 2017. 161 с.